



МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ

Збірник матеріалів

**XXVI підсумкової науково-практичної
конференції викладачів**

22 лютого 2024

Київ 2024

УДК 061.3(063)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XXVI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2024. 406 с.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою Маріупольського державного університету (протокол № 11 від 22.04.2024)

Редакційна колегія:

Голова Трофименко М.В., ректор МДУ, кандидат політичних наук, професор;

Члени редколегії Балабаниць А.В., доктор економічних наук, професор;
Безчотнікова С.В., доктор філологічних наук, професор;
Булатова О.В., доктор економічних наук, професор;
Задорожня-Княгницька Л.В., доктор педагогічних наук, професор;
Іванець Т. М., голова Ради молодих вчених МДУ, кандидат політичних наук;
Константинова Ю. В., кандидат історичних наук, доцент;
Омельченко В.Я., доктор економічних наук, професор;
Павленко О.Г., доктор філологічних наук, професор;
Романцов В.М., доктор історичних наук, професор;
Сабадаш Ю. С., доктор культурології, професор;
Тарасенко Д. Л., доктор економічних наук, професор;
Толпежніков Р.О., доктор економічних наук, професор.

Збірник містить матеріали XXVI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ, яка відбулася 22 лютого 2024 року в Маріупольському державному університеті.

У матеріалах висвітлені актуальні проблеми розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики, філософії та соціології, історії, економіки та менеджменту, права, екології, кібербезпеки, документознавства, культурології, журналістики, філології, літературознавства, методики викладання, педагогіки та психології.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та здобувачам вищої освіти, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами науки та освіти.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

Грідіна Ірина
доктор історичних наук, професор, професор
кафедри політології та міжнародних відносин
Маріупольський державний університет

Булик Максим
кандидат політичних наук, доцент, доцент
кафедри політології та міжнародних відносин
Маріупольський державний університет

БУМЕРАНГ СІРОЇ ЗОНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ДО КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ПРОБЛЕМИ

Досвід російсько-української війни доводить, що конфлікт сірої зони, переходячи у війну конвенційну, не призводить до зникнення самої сірої зони та її засобів впливу. Навпаки, сіра зона має тенденцію до розширення (розповзання), а ті негативні чинники, які повинні дестабілізувати протилежну сторону супротивника, можуть бумерангом відбиватися на тих, хто втрачає над нею контроль. Таку ситуацію можливо описати у термінах «бумеранг сірої зони» - коли нападник сам стає жертвою подібного типу свідомих атак або неконтрольованого впливу факторів сірої зони, яка набуває певної суб'єктності. Автори усвідомлюють, що сутність поняття «бумеранг сірої зони» є умовною назвою багатьох складових – явищ і процесів, які відбивають різні аспекти не тільки російсько-української війни але глобального протистояння по лінії вільного світу і світу авторитаризму та диктатури. Отже, введення до обігу терміну «бумеранг сірої зони» потребує теоретичного обґрунтування, першим кроком якого є концептуалізація проблеми - процес розробки теоретичного фреймворку для аналізу, визначення та формулювання основних ідей, понять і концепцій, які будуть вивчатися в рамках подальшого наукового дослідження.

Війна «сірої зони» кваліфікуються як форма конфлікту, яка переслідує політичні цілі завдяки інтегрованим кампаніям: використовуються, як правило, невоєнні або некінетичні засоби (таємні операції, дезінформація, підривна діяльність, диверсії, кібератаки та інші методи); ініціатор конфлікту намагається залишитися за червоною лінією ескалації, намагаючись запобігти, прямого, звичайного конфлікту; цілі досягаються поступово, не дивлячись на тактичні результати у конкретний проміжок часу. Але природа цього конфлікту продовжує розвиватися, що визначає й динамічність його дослідження. Рафаель С. Коен, директор програми стратегії та доктрини RAND Project AIR FORCE і старший політолог

корпорації RAND, зазначає, що під час холодної війни Радянський Союз вважався господарем цієї сфери, а росія - як спадкоємиця радянської спадщини - користувалася подібною репутацією, особливо після захоплення нею в 2014 році Криму, тимчасової окупації окремих районів Донецької та Луганської областей та втручання в президентські вибори в США у 2016 році. Війна в російській сирій зоні стала предметом ретельного наукового та політичного вивчення сотень досліджень, багато з яких «описували росіян як володарів чорних поясів у цій формі психологічного джиу-джитсу, здатних досягати бажаних результатів за мінімальних витрат, водночас вводячи в оману здатність своїх супротивників здійснити ефективну відповідь» [2]. Водночас, Р. Коен одним з перших висловив сумніви щодо рівня «мистецтва» російського керівництва щодо війни в сирій зоні після широкомасштабного вторгнення в Україну у 2022 р. Автор зазначив, що, незважаючи на багаторічну дію у сирій зоні, «сіра війна» путіна в Україні провалилась, не досягши бажаних цілей, про що свідчить сам факт широкомасштабного використання звичайної військової сили [2]. Зрозуміло, що росія не припинила, а навіть посилила інструменти політичної війни (ще одна назва конфлікту сирій зони) поза межами України, перетворивши їх на потужний супровід широкомасштабного агресії. Але при цьому, стверджує Р. Коен, якщо діяльність російської сирій зони не змогла досягти успіху в Україні, незважаючи на спільну історію та культуру двох держав, то є великі сумніви, наскільки вона може мати успіх в інших місцях. Отже імідж «митця сирій війни» - здатність росії проводити операції в сирій зоні безумовно постраждала [1], що, на нашу думку, є одним з головних зовнішніх аспектів ефекту бумерангу. Д. Байман (професор Школи дипломатичної служби імені Едмунда А. Уолша Джорджтаунського університету та старший науковий співробітник Проекту транснаціональних загроз Центру стратегічних і міжнародних досліджень) та Сет Г. Джонс (віце-президентом кафедри Гарольда Брауна та директором Програми міжнародної безпеки в Центрі стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS) у свої аналітичній статті «*Russia's Gray Zone Threat after Ukraine*» («Загроза сирій зони Росії після України») після детальної характеристики «заслуг» радянського та російського керівництва на «сірих» фронтах, зазначають, що сама росія також вразлива до діяльності сирій зони, і чим далі, тим більше [1]. Аргументи Д. Байдена і Сет Г. Джонса співвідносяться з твердженнями Р. Коена і в узагальненому вигляді є такими.

1. Розпочавши широкомасштабне вторгнення, росія грає на вкрай несприятливому для неї терені: її популярність різко впала з початку широкомасштабного вторгнення в Україну. Згідно з опитуванням Pew Research Center у 2023 року, 82 відсотки громадян 24 країн Європи, Азії, Африки та Латинської Америки, ставляться до росії дуже негативні, а

відповідно 87 – не довіряють путіну [1]. Ці настрої створюють можливості для підриву російських дипломатичних, військових та інших дій.

2. До широкомасштабного вторгнення росію відверто побоювались, вважаючи її високотехнологічною й тактично досвідченою у досягненні своїх цілей державою. Після поразок в Україні колективний Захід ще побоюється російської ядерної загрози, але роздмухана кремлем химера військової переваги та компетентності була зруйнована. Отже, так само і могутність операцій росії в сірій зоні тепер залежатимуть від сприйняття, а не від дійсності. Як зазначає Р. Коен, війна в Україні довела, що, якщо не боятися, то навіть менші країни можуть протистояти російській військовій потужності [2]. У цьому контексті навіть ядерний шантаж тепер видається тим, чим він є насправді – лише шантажем. За словами аналітикіні з питань геополітичних та інформаційних воєн Ірини Цукерман «Путін не зацікавлений у ядерній війні, навіть близько. Він хоче залишатися при владі, жити довго і бути здоровим» [3].

3. Численні російські актори, залучені до діяльності сірої зони, є загалом нескоординовані [1], а російським розвідувальним мережам на Заході було завдано значного удару. Тільки Сполучені Штати та їх союзники звільнили з посад понад 400 російських дипломатів після звинувачення їх у шпигунстві. Суттєво постраждало на Заході і російське інформаційне середовище: російські ЗМІ - RT і Sputnik, RT America - були заборонені у ЄС, Великій Британії та США. YouTube, Meta та TikTok припинили їх використання на своїх платформах[2].

4. Велика ефективність руйнівності російських кібератак обернулася потужним спротивом об'єднаних сил США, Великої Британії та приватних компаній, таких як Microsoft, як у допомозі відбивати їх в Україні, так і у власному захисті. Це призвело до значного зниження рівня можливостей Москви в галузі кібернетики та штучного інтелекту, а відтік значної частини технічних талантів із росії після 2022 року та подальшого призову лише погіршила проблеми [1].

5. До того ж, хвиля еміграції технократів, солдатів, шпигунів, олігархів і журналістів, митців, науковців, відомих представників російського шоу-біза через російсько-українську війну спровокувала не тільки кадровий голод серед висококваліфікованих спеціалістів в різних галузях, але створила потужні іміджеві втрати: розчаровані авторитаризмом і стратегічними помилками путіна російські іммігранти намагаються активно співпрацювати з західними урядовими колами та громадськістю.

6. Але мабуть, найпотужнішим на сьогодні зворотнім ефектом став «бумеранг Пригожина». Пригожин, зігравши важливу роль у розширенні впливу росії, для підготовки іноземних військ, проведення військових операцій, особливо в Україні, став ініціатором

державного заколоту, кинувши виклик владі та особисто путіну, суттєво підірвав імідж стійкості режиму. Смерть Пригожина за вказівкою путіна напевно підірвала моральний дух, лідерство та ефективність російських приватних військових компаній, зокрема серед лідерів Центральноафриканської Республіки, Лівії, Малі, Судану та інших країн, які розглядались як безперечні сфери російського впливу [1].

«Бумеранги сірої» зони для росії далеко не вичерпані наведеними вище, але логіка їх дослідження дає можливість зробити попередні висновки. Росія, яка вважалася до 2022 р. монополістом на фронтах війни сірої зони, виявилась з її розширенням, по-перше, не здатною тримати її під суцільним контролем, а, по-друге, вкрай вразливою до зворотних атак. Найефективніший спосіб стримувати росію у гібридній та конвенційній війні - не тільки обмежувати її здатність діяти у сірій зоні, а створювати ефект її бумерангу. Нелінійність та асиметрія сучасної російсько-української війни доводить успішність боротьби проти агресора його ж методами, повертаючи їх підсиленням бумерангом. Є таке загальне відоме і для росіян і для українців прислів'я: «Не рий іншому яму, сам туди потрапиш»: у центрі Белгороду ставлять укриття з бетону та почали зміцнювати зупинки мішками з піском та бетонними блоками.

Література

1. Byman D., Jonce G. Seth. Russia's Gray Zone Threat after Ukraine. *The National Interest*. September 29, 2023. URL: <https://nationalinterest.org/feature/russia%E2%80%99s-gray-zone-threat-after-ukraine-206837> (дата звернення: 9 грудня 2023).

2. Coen Raphael S. Has the War in Ukraine Damaged Russia's Gray Zone Capabilities? *The National Interest*. June 22, 2022. URL: <https://nationalinterest.org/feature/has-war-ukraine-damaged-russia%E2%80%99s-gray-zone-capabilities-203102> (дата звернення: 9 грудня 2023).

3. Goodman Leach McGrath. Learning the Dark Arts of the 'Grey Zone'. *The Daily Upside*. August 2, 2023. <https://www.thedailyupside.com/policy-power/geopolitics/learning-the-dark-arts-of-the-grey-zone/> (дата звернення: 9 грудня 2023).